DEL PLA A LA MUNTANYA I DEL SECÀ AL REG. UNA APROXIMACIÓ TIPOLÒGICA I DE DELIMITACIÓ.

Ignasi Aldomà Buixadé

La comarca de la Noguera, tal com fou delimitada per la ponència de la Divisió Territorial el 1932, constitueix la segona comarca catalana en extensió, 1.892'8 kms^2, i certament també una de les comarques més heterogènies. No és però el nostre propòsit endinsar-nos ara en la reiterada qüestió dels límits comarcals, sinó en alguns aspectes de la diversitat existent a l'interior de la comarca, per tal de comprendre millor la idiosincràsia comarcal. Que ningú s'afanyi tampoc a fer bandera de les divisions comarcals que s'estableixin; la delimitació comarcal té una dimensió política que aquí obviem.

La comarca de la Noguera es caracteritza dins el conjunt de la Catalunya occidental com una terra a cavall de la muntanya i la plana. La confluència de tres grans rius pirinencs a la comarca s'afegeix a la configuració física i dóna a la comarca un paper de xarnera. I la xarnera té el seu eix a la mateixa capital comarcal, Balaguer; una funció, en conjunt, ressentida pels balaguerins i que fins i tot, serví d'encapçalament al setmanari més notable de la ciutat: «Pla i Muntanya».

Poca cosa podria objectar-se a aquest esquema, refrendat per l'opinió més comuna; en canvi, se'ns posa un problema ben difícil quan hem de decidir on comença la muntanya, o el pla. Es troba Algerri a la muntanya o al pla?, i Cubells?, i Oliola?...

Si muntanya i pla es diferencien inicialment pel relleu, comporten també un seguit d'activitats particulars i s'han vinculat tradicionalment amb tipus de vida també diferents. Però, en la mesura que les formes de vida canvien històricament dins de coordenades no determinades pel medi físic, també és de preveure que la diferenciació entre la muntanya i la plana tingui valors i fronteres variables. Encara més, podria donar-se

el cas que la muntanya i la plana no representin avui en dia diferències substancials dins la comarca. Fins i tot, factors com ara el reg, podrien ser un motiu de distinció més important.

En aquest context pretenem esclarir quins sistemes de vida es diferencien territorialment dins la comarca i com s'imbriquen amb les condicions físiques del territori. Al mateix temps descobrirem les tipologies que pretenen els termes municipals i/o els nuclis de població de la comarca, tipologies que varien segons el punt de mira. Noti's encara, que no pretenem incidir ara en la comarca o subcomarques naturals que s'hagin pogut teixir en el decurs de la història, ni tampoc en les àrees de mercat i altres relacions nodals.

I. LES UNITATS LOCALS COM A REFERÈNCIA

La primera qüestió que es planteja en bon munt d'estudis comarcals és la de la unitat territorial que serveix de punt inicial de recollida d'informació. La major part es decideix, sense més interrogants, pels municipis existents avui en dia. En el cas de la Noguera, on els grans municipis de la part septentrional presenten medis ben diversos i inclouen diferents nuclis de poblament, això suposa una gran simplicació, que ens amaga bona part de la realitat comarcal.

Si ens referim a unitats inferiors als actuals municipis, les dificultats es presenten a l'hora de trobar informació sobre cadascuna d'elles i de decidir sobre les diverses possibilitats de subdivisió. En conjunt, apareixen a primera vista quatre possibles referències territorials, i sobre cadascuna d'elles es disposa d'una informació ben desigual.

1. Municipis existents actualment. Es la referència per a la qual es disposa d'una major informació estadística i que ens serveix de base a la numeració seguida en aquest treball. Són 35 municipis d'amplària molt diferent; els més grans es troben a la part septentrional de la comarca i depassen sovint les 15.000 hectàrees de superfície, mentre cap al sud els termes municipals amb prou feines superen les 3.000 hes.

2. Municipis existents el 1960. Durant els anys 1960 i 1970, s'han produit un seguit d'agrupacions municipals a la part septentrional de la comarca, seguint una pràctica administrativa molt utilitzada amb les zones despoblades de muntanya durant aquests anys. A part, és dóna la desaparició del municipi de Tragó de Noguera, pràcticament anegat per les aigües de l'embassament de Santa Anna; una sort semblant es reserva avui al municipi de Tiurana que haurà de desaparèixer sota l'embassa-

ment de Rialb. El 1960 hi havia 41 municipis a la Noguera. Aquests municipis constitueixen una bona referència en la mesura que tenen una tradició institucional local important (alguns dels municipis fusionats conserven encara institucions com ara la Cambra Agrària) i es conserven bones referències estadístiques.

3. Entitats menors i antics termes. Els municipis corresponents al punt anterior es poden desgregar encara en altres entitats que donen en conjunt una subdivisió que es correspon a allò que serien els antics termes. Es tracta d'afegir municipis existents a principis de segle avui desaparguts, com ara Santa Maria de Meià i la Baronia de Lavansa, i sobretot afegir el que s'anomena «entitats locals menors», entitats de població que havien estat tradicionalment reconegudes per la legislació de Règim Local i que gaudien d'institucions representatives semblants als ajuntaments (pedànies). Els primers mapes escala 1:50.000 de l'Institut Geogràfic i Cadastral, de primeries de segle, permeten reconstruir el territori dels «antics termes» (vegi's mapa 1), reconstrucció que, tot sigui dit, precisaria una investigació més detinguda. En tot cas, els «antics termes» constitueixen encara una referència interessant en tant que en coneixem els límits territorials precisos, disposen o han disposat d'una tradició institucional local i mantenen una certa cohesió social com a poble. Tot i això, algun d'aquests termes es troba gairebé despoblat i socialment empobrit i, en general, les dades referides als «antics termes» són força difícils de recollir. La subdivisió establerta seguint el principi dels «antics termes» representa 57 unitats locals.

4. Darrerament es pot esmentar allò que en la terminologia del «Instituto Nacional de Estadística» s'anomena **«entitat singular de població».** Es considera entitat singular de població «qualsevol part habitada del terme municipal, clarament diferenciada dins d'aquest, que es designa amb un nom prou reconegut» (I.N.E., «Censos de la población, de la vivienda y de los edificios de España», s.d., pàg. 7). Les entitats singulars de població constitueixen el desglossament més petit en què es donen les dades dels Censos de Població; el seu corresponent a nivell històric serien les parròquies; per davall trobem ja la família.

La principal dificultat en servir-se de les entitats singulars de població rau en el fet de que llur límit territorial no és «oficialment» definit i la base territorial de la informació resta coixa; caldria efectuar una investigació particular sobre l'àmbit de les «entitats singulars de població», aproximant-nos a això que en francès s'anomena «finage» i que constitueix la unitat social elemental d'organització del territori. Altrament, la qualificació com a «entitat singular de població» no és

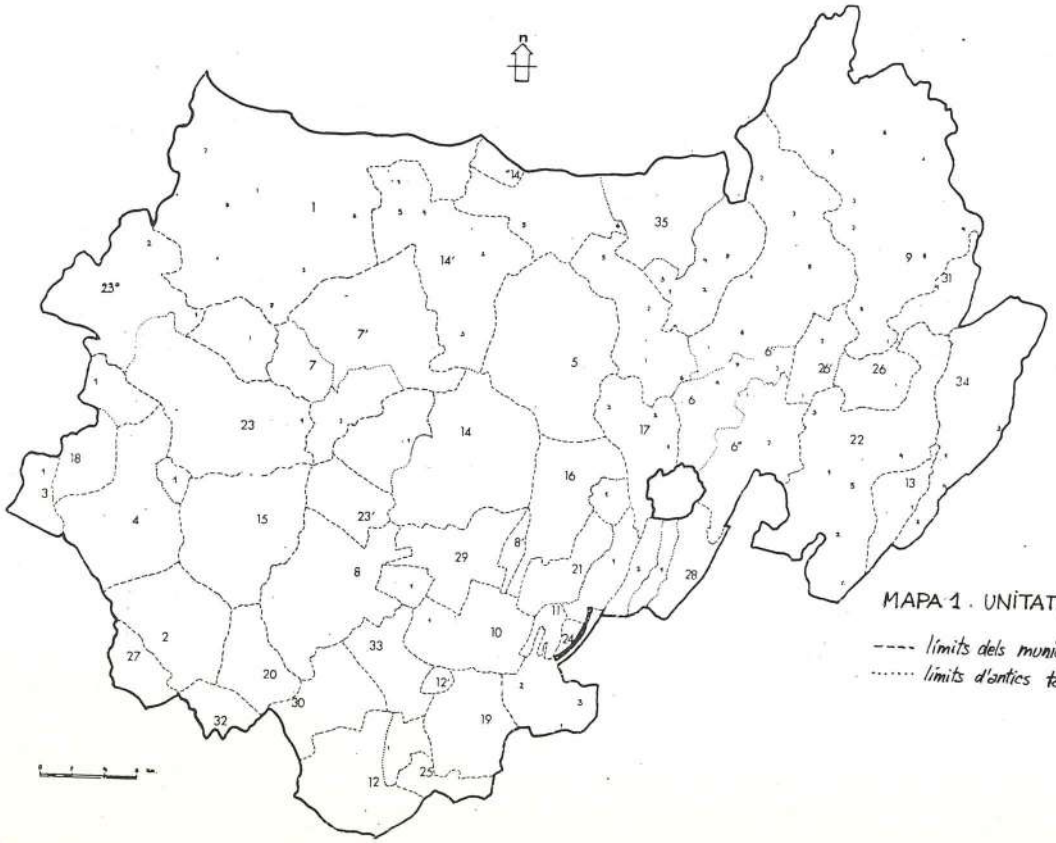
sempre fàcil i la dificultat s'acreix quan ens trobem amb una zona de poblament dispers, fet que s'esdevé cap a la part nord-oriental de la comarca. Seguint els llistats dels censos de població s'han determinat unes 122 entitats singulars de població, després d'haver rebutjat alguns noms dels del Cens que de fet no s'adeqüen prou a aquesta definició. Per altra part, de les 122 entitats singulars de població, 10 es troben avui abandonades.

En el quadre adjunt s'enumeren les unitats territorials anteriors, localitzades en detall al mapa 1. Seguidament procurarem baixar el nivell territorial més baix que ens permetin les dades disponibles. En tot cas, les unitats territorials descrites corresponen a una divisió del territori en relació a la comunitat humana; près el territori de manera aïllada es poden fer moltes altres divisions. Precisament, són els aspectes físics del territori els més difícils de classificar dins els anteriors «espais socials»; les unitats que s'adapten millor a l'observació dels fets naturals són d'un altre tipus.

QUADRE 1 – UNITATS TERRITORIALS DE REFERÈNCIA

1. MUNICIPIS ACTUALS	2. MUNICIPIS 1960	3. ENTITATS MENORS
1. Àger	1. Àger	1. Àger
2. Albesa	2. Albesa	2. Albesa
3. Algerri	3. Algerri	3. Algerri
		1. La Figuera
5. Alòs de Balaguer	Alòs de Balaguer	Alòs de Balaguer
6. Artesa de Segre	6. Artesa de Segre	Artesa de Segre
	6.1. Anya	1. Baldomà
	6.2. Tudela de Segre	6.1. Anya
		6.2. Tudela de Segre

7. Avellanes-Sta. Linya	7. Avellanes, les	Les Avellanes
	7.1. Santa Linya	1. Tartareu
		2. Vilanova de la Sal
		7.1. Santa Linya
8. Balaguer	8. Balaguer	8. Balaguer
9. La Baronia de Rialb	9. La Baronia de Rialb	9. La Baronia de Rialb
10. Bellcaire d'Urgell	10. Bellcaire d'Urgell	10. Bellcaire d'Urgell
11. Bellmunt d'Urgell	11. Bellmunt d'Urgell	11. Bellmunt d'Urgell
12. Bellvís	12. Bellvís	12. Bellvís
		1. Els Arcs
13. Cabanabona	13. Cabanabona	13. Cabanabona
14. Camarasa-Fontllonga	14. Camarasa	14. Camarasa
	14. Fontllonga	1. St. Llorenç de Montgai
		14.1. Fontllonga
		1. L'Ametlla de Montsec
		2. Rúbies
15. Castelló de Farfanya	15. Castelló de Farfanya	15. Castelló de Farfanya
16. Cubells	16. Cubells	16. Cubells
		1. La Torre de Fluvià
17. Foradada	17. Foradada	17. Foradada
18. Ivars de Noguera	18. Ivars de Noguera	18. Ivars de Noguera
19. Linyola	19. Linyola	19. Linyola
20. Menàrguens	20. Menàrguens	20. Menàrguens
21. Montgai	21. Montgai	21. Montgai
		1. Butsènit de Montgai
22. Oliola	22. Oliola	22. Oliola
23. Os de Balaguer	23. Os de Balaguer	23. Os de Balaguer
	23.0. Tragó de Noguera	1. Gerb
		23.0. Tragó de Noguera
24. Les Penelles	24. Les Penelles	24. Les Penelles
25. El Poal	25. El Poal	25. El Poal
26. Ponts	26. Ponts	26. Ponts
	26.1. El Tossal	26.1. El Tossal
27. La Portella	27. La Portella	27. La Portella
28. Préixens	28. Préixens	28. Préixens
		1. Pradell
		2. Les Ventoses
29. La Sentiu de Sió	29. La Sentiu de Sió	29. La Sentiu de Sió
30. Térmens	30. Térmens	30. Térmens
31. Tiurana	31. Tiurana	31. Tiurana
32. Torrelameu	32. Torrelameu	32. Torrelameu
33. Vallfogona de Balag.	Vallfogona de Balag.	Vallfogona de Balag.
		La Ràpita
34. Vilanova de l'Aguda	34. Vilanova de l'Aguda	34. Vilanova de l'Aguda
35. Vilanova de Meià	35. Vilanova de Meià	35. Vilanova de Meià
		1. La Baronia de Lavansa
		2. Sta. Maria de Meià

MAPA 1. UNITATS TERRITORIALS

---- límits dels municipis actuals
..... límits d'antics termes

II. EL RELLEU: ON ACABA EL PLA I COMENÇA LA BAIXA MUNTANYA

Els diversos estudis que es refereixen al medi físic comarcal coincideixen a assenyalar la serra Llarga, entre Ivars de Noguera i Balaguer, i la seva prolongació a través de la serra d'Almenara, com la primera mostra del plegament pirinenc. Aquesta constatació geomorfològica no fa sinó recolzar l'observació comuna: aquestes petites serres o lloms trenquen l'absoluta monotonia de la plana, a partir d'ells i cap al nord els terrenys es fan més accidentats i guanyen en altitud.

Tanmateix, seria exagerat atribuir a ambdues serres el valor de frontera entre muntanya i pla. Per la part oriental, és prou clar que al nord de la serra d'Almenara el relleu presenta encara força característiques de plana, des de la vall del Sió fins a la mateixa del Llobregós. Per la part occidental, al nord de la serra Llarga el relleu és molt més trencat, però també trobem alguns plans de certa extensió.

Aquestes observacions a vol d'àliga requereixen una major confirmació; és la que ens poden aportar els mapes topogràfics. A partir d'aquests mapes podem mesurar l'altitud i el pendent, i aquestos ens han de permetre ponderar amb major precissió els canvis de relleu que es produeixen a la comarca.

Sobre els mapes generals de pendents i altituds s'han calculat les dades corresponents a cada terme municipal, seguint les tècniques que es detallen en la nota d'aclariment final. Els quadres 2 i 3 adjunts són el resultat d'aquests càlculs; no s'hi ha inclòs els municipis meridionals de la comarca, que presenten valors singularment baixos. **Pel que fa a l'altitud,** aquests **municipis meridionals no tenen cap part de terme per damunt els 500 m.** sobre el nivell del mar, i pel que fa al pendent, aquest és inferior al 20% i en la major part dels casos al 5%; llur pertinença a la plana no necessita, doncs, més demostracions.

A part l'interès purament tipològic, la determinació de l'altitud i el pendent té un interès polític; aquests són els criteris bàsics per a delimitar les àrees de muntanya, que en el futur hauran de beneficiar d'ajuts considerables de part de l'Administració. Altrament, val la pena referir-se als textos legislatius de delimitació de la muntanya per tal com aquests pretenen una delimitació estadística objectiva i aplicable en un vast espai.

Confrontant els resultats dels quadres 2 i 3 amb els requisits assenyalats a la Llei d'Alta Muntanya catalana (Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, 7 de març de 1983), trobem que només Àger

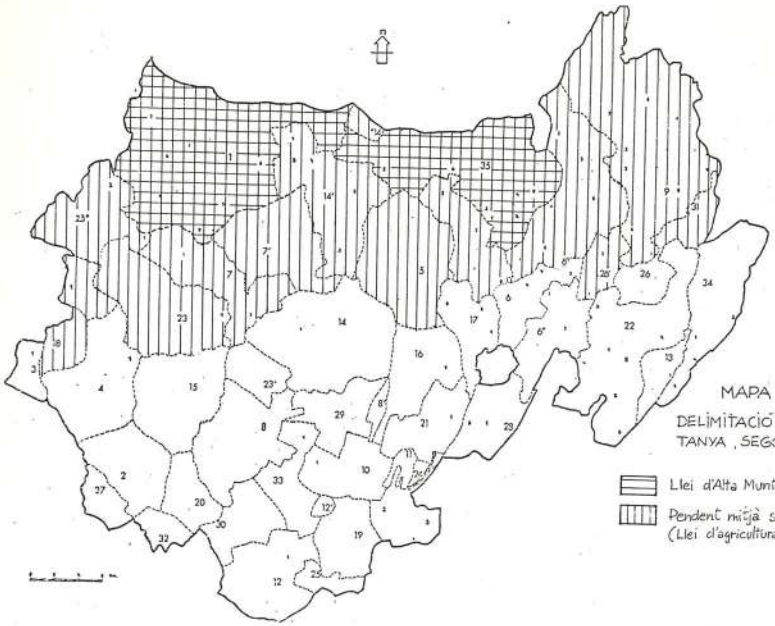
entra dins les «zones de muntanya»: és l'únic municipi que té més del 60% de la seva superfície per damunt els 700 metres, criteri aquest que és el més limitatiu. Si, tal com suggereix la Llei d'Alta Muntanya, no cal que l'anterior condició sigui satisfeta per cada municipi, sinó que pot ser satisfeta per un conjunt de municipis, trobem aleshores que Àger i Vilanova de Meià entren de ben poc dins les «zones de muntanya», 60'7% de la superfície comuna per damunt els 700 m. Aquesta és exactament la mateixa delimitació sancionada per la Generalitat (Diari Oficial de la Generalitat, 7 de desembre de 1984).

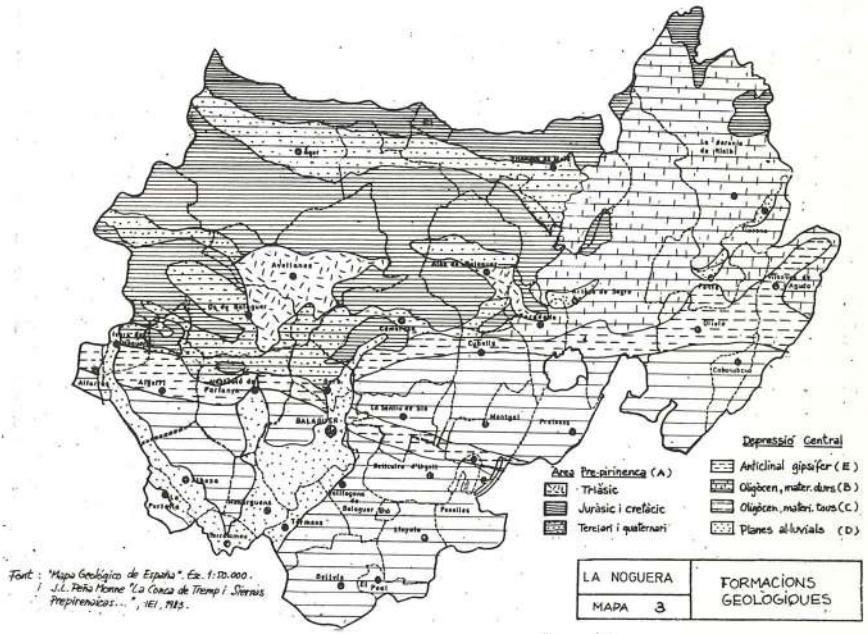
La Llei d'Alta Muntanya catalana és segurament més restrictiva que cap altra d'europea quant a delimitació de la muntanya; només la «Ley de agricultores de montaña» espanyola permetria incloure un bon nombre de municipis de la Noguera dins les àrees de muntanya, seguint el criteri del 20% de pendent mitjà (mapa 2 adjunt). Aquest fet no ens invita ara a discutir els pressupostos complexos de la Llei d'Alta Muntanya, sinó el significat de l'altitud i el pendent com a criteris definidors de la muntanya.

Si, aplicats en el context alpí dels països europeus (o en els mateixos pirineus centrals), els criteris d'altitud i pendent diferencien àrees de muntanya amb unes particularitats ben remarcables lligades a factors ecològics, en el cas de la muntanya mediterrània o baixa muntanya llur incidència és ben dispersa i els llindars vàlids en una comarca poden no esser-ho a la veïna. Vegem el que en general suposen l'altitud i el pendent a la Noguera.

L'altitud com a indicador dels problemes de la muntanya té especialment interès en quant a una major altitud canvia la metereologia i la climatologia determina límits forts de productivitat en els ecosistemes i agrosistemes (apart que aquests són sensiblement diferents a les zones més baixes). Aquesta situació, evident en un context alpí, no ho és tant en una zona mediterrània. Més concretament, els 600 o, com a molt, 700 metres d'altitud en que es troba la superfície agrícola dels municipis més alts de la Noguera no representen, com veurem, condicions climatològiques molt diferents en relació als 200 ó 300 metres d'altitud de la superfície agrícola de la plana, ni tampoc es donen pastures permanents a les parts més altes, ni el bosc escleròfil és sensiblement diferent. Certament, amb l'altitud es redueix el període vegetatiu, però les gelades no constitueixen un límit important al conreu dels productes habituals de la comarca. Potser, en conjunt, a la Noguera són més rellevants els efectes del pendent.

El pendent té una incidència directa en tot tipus d'activitats.

LA NOGUERA
MAPA 2
DELIMITACIÓ DE LA MUNTANYA, SEGONS:
Llei d'Alta Muntanya catalana.
Pendent mitjà superior al 20%
(Llei d'agricultura de muntanya espanyola)

Depressió Central
Anticlinal gipsífer (E)
Oligòcen, materials durs (B)
Oligòcen, materials tous (C)
Planes al·luvials (D)
Àrea Pre-pirinenca (A)
Triàsic
Juràsic i cretàcic
Terciari i quaternari
Font: "Mapa Geológico de España". Esc. 1:50.000.
i J.L. Peña Monne "La Conca de Tremp i Serres Prepirenaiques...", IEI, 1985.
LA NOGUERA
MAPA 3
FORMACIONS GEOLÒGIQUES

QUADRE 2. ALTITUD DELS TERMES MUNICIPALS septentrionals

	SUPERFÍCIE, EN HECTÀREES, PER DAMUNT:				SUPERFÍCIE TOTAL (HES.)	SUPERFÍCIE, EN %, PER DAMUNT:		
	>1.000 m.	>800 m.	>700 m.	>500 m.		>800 m.	>700 m.	>500 m.
1. Àger	2.348	7.467'5	10.570	15.445'5	16.086	46'5	65'7	96
4. Algerri	—	—	17'5	542	5.397	—	0'3	10
5. Alòs de Balaguer	672	1.572'5	2.127	4.797'5	6.876	22'9	30'9	69'8
6. Artesa de Segre	—	—	—	3	(2.498)**	—	—	0'1
6.º Baldomà	248	826	1.355	1965	(3.737)**	22'1	36'3	52'6
6.' Anyà	547'5	1.093	1.525'5	4.435'5	8.087	13'5	18'9	54'8
6." Tudela de Segre	—	—	—	376	3.306	—	—	11'4
7. Avellanes	—	130	730'5	4.595	4.870	2'7	15	94'4
7." Santa Linya	—	61	956	3.943'5	5.461	1'1	17'5	72'2
9. Baronia de Rialb	1.929	4.008'5	5.829	12.373'5	14.268	28'1	40'9	86'7
14. Camarasa	—	42	214	1.784'5	8.375	0'5	2'6	21'3
14.' Fontllonga	340	1.049'5	1.960	5.144'5	7.171	14'6	27'3	71'7
15. Castelló de Farfanya	—	—	—	194	5.297	—	—	3'7
16. Cubells	—	—	—	185'5	3.904	—	—	4'8
17. Foradada	—	—	—	125	2.874	—	—	4'3
18. Ivars de Noguera	—	—	37'5	565	(2.555)**	—	1'5	22'1
22. Oliola	—	—	—	1.060	8.546	—	—	12'4
23. Os de Balaguer	17	1.377	3.178	7.200	(10.548)**	13	30'2	68'2
23.' Gerb	—	—	—	149	(1.789)**	—	—	8'3
26. Ponts	—	—	—	41'8	1.506	—	—	2'8
26.' Tossal	—	—	—	508	1.524	—	—	33'3
31. Tiurana	—	—	1'5	847'5	1.532	—	0'1	55'3
34. Vilanova de l'Aguda	—	—	37'5	2.036	5.348	—	0'7	38'1
35. Vilanova de Meià	2.409	4.297	5.452'5	6.702	10.304	41'7	52'9	65
13. Cabanabona	—	—	—	217'5	1.418	—	—	15'3
(23.º Tragó de Noguera)*	6	555	1.382	2.601'5	4.966	11'2	27'8	52'4

* Aquest municipi desaparegut es troba repartit entre Ivars de Noguera i Os de Balaguer.
** Superfície calculada aproximadament.

Font: Elaboració pròpia a partir mapes. Institut Geogràfic i Cadastral, Esc: 1/50.000.

QUADRE 3.DISTRIBUCIÓ DE LA SUPERFÍCIE DELS TERMES SEGONS ELS PENDENTS

	SUPERFÍCIE, EN PERCENTATGES, SEGONS ELS INTERVALS:						PENDENT	DIFERÈNCIA COTA INFERIOR I SUPERIOR (metres)
	>35%	20-35%	10-20%	5-10%	>5%	>20%	MITJÀ	
1. Àger	26'6	52'1	18'7	2'5	–	78'7	28'6	1.343
4. Algerri	–	18'3	29'9	21'1	30'6	18'3	12'3	574
5. Alòs de Balaguer	27'2	63'3	9'5	–	–	90'5	30'4	1.018
6. Artesa de Segre	2'6	9'8	67'2	19'5	1	12'4	15'4	220
6.° Baldomà	7'5	56'7	16'1	15'6	4'1	64'2	22'5	986
6.' Anya	5'2	49'5	32	13'3	–	54'7	21'6	889
7." Tudela de Segre	0'5	4'4	39'4	54'1	1'6	4'9	11'4	313
7. Avellanes	17'2	35'1	38	9'7	–	52'3	23'4	586
7." Santa Linya	21'6	43'8	30'4	4'2	–	65'4	26'1	641
9. Baronia de Rialb	12'4	76'9	10'5	0'2	–	89'3	28	1.110
13. Cabanabona	(pendent superior al 20% irrellevant)							163
14. Camarasa	14'5	25'4	18'7	33'7	7'3	39'9	18'7	729
14.' Fontllonga	25	61	13'2	0'7	–	86	29'4	1.280
15. Castelló de Farfanya	(pendent superior al 20% irrellevant)							363
16. Cubells	(pendent superior al 20% irrellevant)							367
17. Foradada	64	20	34'2	32'8	6'6	26'4	16	316
18. Ivars de Noguera	6	47'2	28'5	18'3	–	53'2	21'2	515
22. Oliola	–	10'7	29'9	45'7	13'8	10'7	11'2	325
23. Os de Balaguer	24'7	43'4	26'1	6'1	–	68'1	26'8	676
23.' Gerb	2'8	33'3	37'6	8'5	17'9	36'1	17'1	379
26. Ponts	0'5	32'7	61'7	5	–	33'2	18'8	309
26.' Tossal	15'4	46'9	32'7	5	–	62'3	24'7	333
31. Tiurana	13'5	48'8	34'1	3'6	–	62'3	24'5	352
34. Vilanova de l'Aguda	–	35	35'3	28'2	1'5	35	17'1	414
35. Vilanova de Meià	22'2	63'3	11'4	3'1	–	85'5	28'8	1.339
(23.° Tragó de Noguera)*	32'8	56'2	10'4	1'1	–	89	31	614

* Aquest municipi desaparegut es troba repartit entre Ivars de Noguera i Os de Balaguer.

Font: Elaboració pròpia a partir dels «Quaderns del S.I.T.C.» Dep. de Política Territorial i Obres Públiques, Gen. de Catalunya.

Recordem, per exemple, que per damunt el 2% comencen a tenir problemes el cultiu i la llaurada lliures; el 5% és ja crític per alguns acoblaments de maquinària agrícola i l'erosió del sòl pot començar a ser problemàtica; el 10% és crític per a la maquinària agrícola pesada i el 15% per als tractors de rodes convencionals (citat a J. Corominas, «Geologia i planificació territorial», Barcelona, 1982). Avaluar fins a quin punt un determinat grau de pendent constitueix el llindar crític per excel·lència del conjunt d'activitats d'una zona és molt difícil (i sempre serà un càlcul aproximatiu); en aquest sentit la mitjana del 20% pot semblar bastant arbitrària. Analitzant el quadre 2 trobem, però, que una diferència bastant clara separar els municipis (o parts de municipi) que tenen una mitjana superior al 20% de la resta de municipis. La diferència és encara més significativa si es veu el percentatge de la superfície que es troba en pendents superiors al 20%. Un determinat percentatge de superfície de molt baix pendent pot ser de gran importància econòmica per a un municipi; els termes amb major superfície de baix pendent tenen també un pendent mitjà baix. Amb tot, cal notar que el càlcul seguit (quadrícules de 0'25 Km^2.) pot menystenir algunes planures relativament importants per a algun municipi, com ara les estretes franges al·luvials de Tiurana, Gualter, Ponts o Artesa de Segre, a les quals corresponen pendents inferiors al 5%.

En conjunt, les dificultats degudes al pendent podrien ser avaluades, de manera bastant objectiva, a través del pendent mitjà, com a indicador de les dificultats generals del terme, i a través de les disponibilitats de terra amb pendents inferiors al 10% i al 5%, que són els més favorables a l'activitat agrària i altres activitats i infraestructures. Comparant aquests criteris de pendent amb l'altitud, comproven que en apropar-nos als 500 metres d'altitud, comencen també les àrees de pendents forts. Si amb aquest conjunt de criteris pretenem una primera delimitació de la muntanya, trobaríem:

A/ Una àrea clarament muntanyenca per les dificultats que hi presenta el relleu i, en certa manera, l'altitud, formada per:

1. Àger.
5. Alòs de Balaguer.
6.0. Baldomà. (pertanyent al municipi d'Artesa)
6.1. Anya. (pertanyent al municipi d'Artesa)
7. Avellanes.
7.1. Santa Linya.
9. La Baronia de Rialb.
14.1. Fontllonga. (pertanyent a Camarasa-Fontllonga)

23. Os de Balaguer. (sense Gerb)
35. Vilanova de Meià.

Aquesta àrea comprèn pràcticament tot el territori que s'extèn al nord de la Serra Llarga i del riu Segre. Els inconvenients, polítco-administratius, d'aquesta delimitació provenen del fet que escapa alguns municipis actuals, Os de Balaguer, Camarasa i Artesa de Segre; però els sectors separats constitueixen una part clarament diferenciada com a muntanya.

B/ Alguns municipis o parts de municipi són de classificació bastant difícil:

18. Ivars de Noguera.
26. Ponts.
26.1. Tossal.
31. Tiurana.

Es tracta de termes d'altitud baixa, amb poca superfície per damunt els 500 metres i que molt rarament supera els 700 m. d'altitud; però son termes amb un hàndicap important degut al pendent.

C/ Si els quatre termes anteriors comencen a marcar una certa transició entre la muntanya i la plana, en altres aquesta transició és el tret predominant. Són termes situats en bona part per damunt els 300 m. i rarament per damunt els 500 m. d'altitud, amb pendents que acostumen a superar el 10%. de ponent a llevant assenyalaríem: Algerri, Castelló de Farfanya, Gerb (Os de Balaguer), Camarasa (sense Fontllonga), Foradada, Artesa de Segre (sense Baldomà, Anya i Tudela) i Vilanova de l'Aguda.

D/ En altres termes, la part accidentada i alterosa es troba molt localitzada i és marginal: Alcarràs, Balaguer, Cubell, Tudela de Segre (Artesa de Segre), Oliola i Cabanabona.

E/ La resta de municipis, els més meridionals, constitueix un territori ben planer, amb pendents inferiors al 10% i per devall els 300 metres d'altitud.

III. ENTRE EL PREPIRINEU I LA DEPRESSIÓ CENTRAL. BOSCOS I ERMS FRONT A CONREUS.

La configuració del relleu de la Noguera reprodueix amb força fidelitat la configuració geomorfològica comarcal. Aquesta configuració presenta, amb tot, algunes particularitats i ens introdueix en un nou element: la composició litològica dels sòls de la comarca. Tot i que la

incidència de la geomorfologia en les activitats humanes es manifesti substancialment a través del relleu anteriorment descrit i que la de la litologia ho faci a través del sòl, fortament condicionat pel clima, és interessant revisar la geomorfologia i la litologia per a comprendre llurs repercusions.

Si en l'estudi dels fenòmens geològics i llur incidència en l'ordenació del territori s'arriba a quantificar alguns aspectes com ara la capacitat de càrrega, la permeabilitat o fins i tot la capacitat d'erosió per un determinat agent, aquests són només alguns detalls d'allò que interessa observar. La descripció geològica i litològica escapa, per altra part, a qualsevol presentació sintètica quantificada.

Seguint el mapa 3 adjunt, podem establir una tipologia geomorfològica comarcal, amb la litologia corresponent. La comarca es divideix fonamentalment en un àrea a les convulsions prepirinenques i una altra àrea amb els estrats horitzontals oligocènics típics de la vall de l'Ebre; però hom pot diferenciar encara cinc formacions bàsiques:

A/ La part nord-occidental, que comprèn gairebé la meitat de la superfície comarcal, a partir de la Serra Llarga, l'anticlinal Camarasa-Cubells i el riu Boix. Es tracta d'una estructura força complexa formada amb materials de tot període secundari i principis del terciari, que han estat plegats, modificacions per desplaçaments i falles i després força erosionats, de manera que aquesta és com hem vist la part més accidentada de la comarca. La composició litològica varia entre els sediments calcaris massius, corresponents sobretot al juràsic i cretàcic, i els sediments amb forta presència de margues del triàsic, garumnià i eocè. Aquests darrers sediments corresponen a les valls d'Àger i Vilanova de Meià a la zona d'Os de Balaguer i les Avellanes, i constitueixen els indrets amb uns sòls més complexos i més aptes per l'activitat agrària.

B/ La part nord-oriental de la comarca, a llevant del riu Boix i al nord de l'anticlinal Tudela-Oliola-Sanaüja. Dominen de manera gairebé exclusiva materials terciaris posteriors al plegament dels Pirineus, materials que es troben també escampats en petites àrees de la part nord-occidental analitzada anteriorment. És una sedimentació bàsicament oligocènia en la que alternen conglomerats, gresos i margues, lleugerament plegats en algunes àrees i en general, profundament erosionats. Els materials durs i sobretot els conglomerats (que desapareixen) disminueixen en importància cap al sud, que és també on es troben els millors sòls per a l'activitat agrària.

C/ La part meridional de la comarca, per davall de l'anticlinal de

materials guixosos que atrevessa la comarca des d'Alfarràs fins a Ribelles (Vilanova de l'Aguda), passant per Camarasa, Cubells i Oliola. Es tracta de la mateixa formació geològica anterior, però amb una presència predominant de margues, i argiles, sense cap tipus de plegament i on l'erosió ha deixat un perfil bastant suau. Escadusserament apareixen arrossegalls d'època quaternària constituits per còdols calcaris.

D/ Les planes al·luvials, que són els terrenys quaternaris per excel·lència. Bé que es troben estrictament localitzats a les ribes del Segre i la Noguera Ribagorçana no suposen en conjunt una gran extensió. Les terrasses al·luvials baixes tenen una gran importància socio-econòmica i, sobretot l'han tinguda en el decurs de la història; els sòls argilo-llimosos d'aquestes són els més aptes per a l'activitat agrària.

E/ La franja anticlinal que travessa la comarca des d'Alfarràs fins a Ribelles. És una formació ben particular, una mena de frontera que ressegueix la tipologia atribuïda al relleu, separant la part septentrional de la comarca, accidentada i de materials durs, de la part meridional, plana i de materials tous. Es el primer anticlinal que es troba cap al nord, originat per la tectònica pirinenca, i l'erosió ha deixat al descobert els guixos i marges de la xarnera de l'anticlinal, ço que dóna la franja unes característiques ecològiques ben particulars, alhora que la converteixen en una zona poc adequada per a l'agricultura. Cal notar que al marge esquerre del Segre es presenta mes avall de l'anticlinal Camarasa-Ribelles, un altre anticlinal guixòs, la Serra d'Almenara, que és la continuació directa de la Serra Llarga.

Tot i no ésser determinants, les condicions geològiques i el relleu suposen un fre molt important per a l'expansió de les activitats agràries, especialment i l'agricultura. Llur influència és encara més important avui en dia, quan els conreus extensius, la mecanització i l'èxode han fet obsolets molts dels esforços, com ara l'abancalament, que permetien treure profit d'un medi singularment difícil. No és estrany, doncs, que les zones més accidentades s'assimilin a les zones de boscos i erms, on l'agricultor s'obre pas amb dificultat.

Seguint l'ocupació actual del sòl, segons les dades que només són disponibles a nivell dels termes municipals actuals, trobem, com a menys dominants pel sòl agrícola:

A/ Uns municipis on entorn a les tres quartes parts de la superfície escapen al conreu i presenten versemblantment greus inconvenients per a llur explotació agrícola.

1. Àger.
5. Alòs de Balaguer

7. Avellanes-Santa Linya.
9. La Baronia de Rialp.
14. Camarasa-Fontllonga.
18. Ivars de Noguera.
23. Os de Balaguer.
35. Vilanova de Meià.

B/ Uns municipis on és aproximadament la meitat de la seva superfície que es troba en les anteriors circumstàncies.

6. Artesa de Segre.
22. Oliola.
26. Ponts.
34. Vilanova de l'Aguda.
31. Tiurana.

C/. Finalment es pot fer esment d'uns municipis on és una tercera part del terme la que es resisteix a ser conreada: Alfarràs, Algerri, Castelló de Farfanya, Cubells, Foradada i la Sentiu de Sió.

Notem que el primer grup de municipis (grup A) correspon a tota la part situada al nord de l'anticlinal gipsífer Algerri-Camarasa-Ribelles, a manca només de Tiurana i Ponts, que tenen una plana al·luvial important en relació a l'amplària del terme. Els municipis dels altres grups, B i C, es situen a cavall de l'anterior anticlinal, com una franja de pas cap a les terres planes dedicades exclusivament al conreu.

Tenint en compte que es parteix de referències municipals diferents, la tipologia anterior coincideix essencialment amb l'establerta a propòsit del relleu. Només del terme de la Sentiu de Sió i en menor grau dels d'Alfarràs, Cubells, Cabanabona i Oliola podríem dir que la superfície agrícola no coincideix massa amb la configuració planera del terme; aquí caldria adduir les males condicions litològiques de la franja anticlinal.

A part del relleu i la litologia, hi ha certament altres factors, singularment la climatologia i l'organització social, que determinen el grau d'ocupació agrícola d'un territori. Si en el cas de la Noguera són els primers els que s'imposen, els segons tindrien el seu paper en una anàlisi més detallada del grau d'ocupació. En tot cas, la climatologia i l'organització social tenen una gran incidència sobre el tipus de vegetació i conreus.

IV. DE LA CALOR TEMPERADA AL RIGOR DE LA SECADA. DE LES ROUREDES A LES BROLLES ESCLERÒFILES.

Seguint estrictament les dades dels observatoris metereològics es

defineix una tipologia climàtica que la comarca va del «mediterrani temperat» de la part central i meridional al «temperat càlid» de la part més septentrional. Sense que aquests trets climatològics generals representin una gran variació dins de la comarca, hom troba que les àrees més altes i més septentrionals es beneficien de majors precipitacions, alhora que les temperatures hi són més baixes.

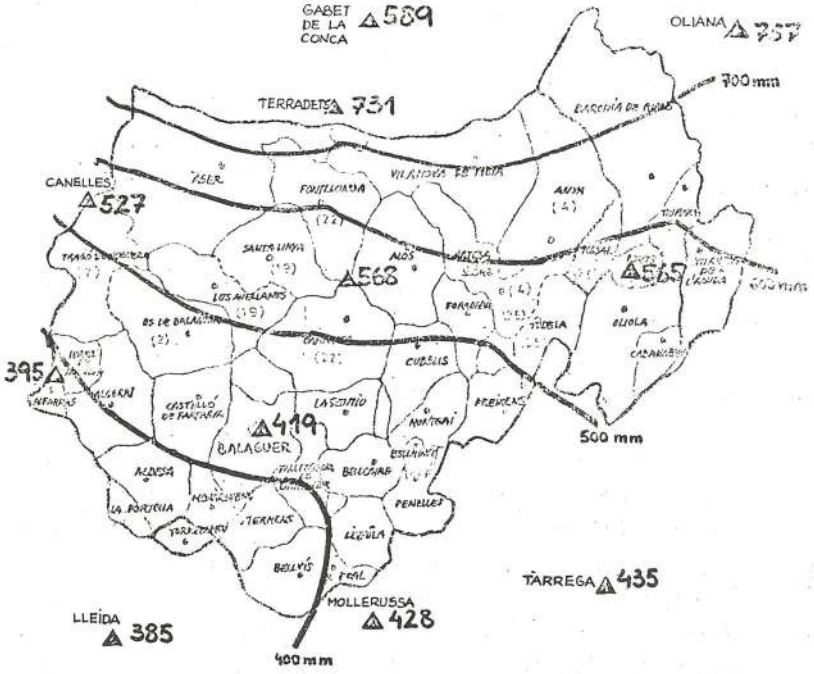
A la comarca en conjunt les pluges de la Mediterrània i de l'Atlàntic hi arriben molt disminuïdes, com tampoc no arriba la bonança tèrmica de la costa mediterrània. Les precipitacions són molt pobres, amb dues estacions seques: hivern i estiu. Per altra part, termomètricament, la primavera i la tardor són força curtes i es donen oscil·lacions tèrmiques molt grans. Les gelades i, sobretot, la sequera vénen a ser els factors climatològics més limitatius dels recursos comarcals.

Entre les temperatures mínimes, que s'acostumen a donar al mes de desembre i, eventualment, al gener, i les màximes del mes de juliol, la variació de les mitjanes és doncs d'uns 20°C, que s'escurcen molt lleugerament en direcció NE. Seguint aquesta mateixa direcció NE, a les èpoques caloroses d'estiu es donen unes diferències de 3° entre els dos extrems de la comarca, mentre a l'hivern aquestes diferències mitjanes són del tot just d'1'5° (entre temperatures mitjanes). Aquestes petites diferències termomètriques tenen una incidència important en la vegetació, singularment en els mesos de març i abril, quan s'inicia el creixement vegetatiu de moltes plantes i es determina llur floració; en aquests mesos les diferències entre mitjanes als extrems de la comarca són de 2'5°C. Així, la maduració arribarà al nord de la comarca, amb un retard de dues setmanes respecte de la part meridional, aquesta mostra alhora un retard semblant en relació a la zona de Lleida. Aquestes diferències assenyalades seguint aproximadament la direcció NE del riu Segre són segurament força semblants a les que es donen entre els 200 m. i els 500 m. d'altitud, accentuant-se més amunt; malauradament no existeix informació que permeti avaluar la incidència de l'altitud.

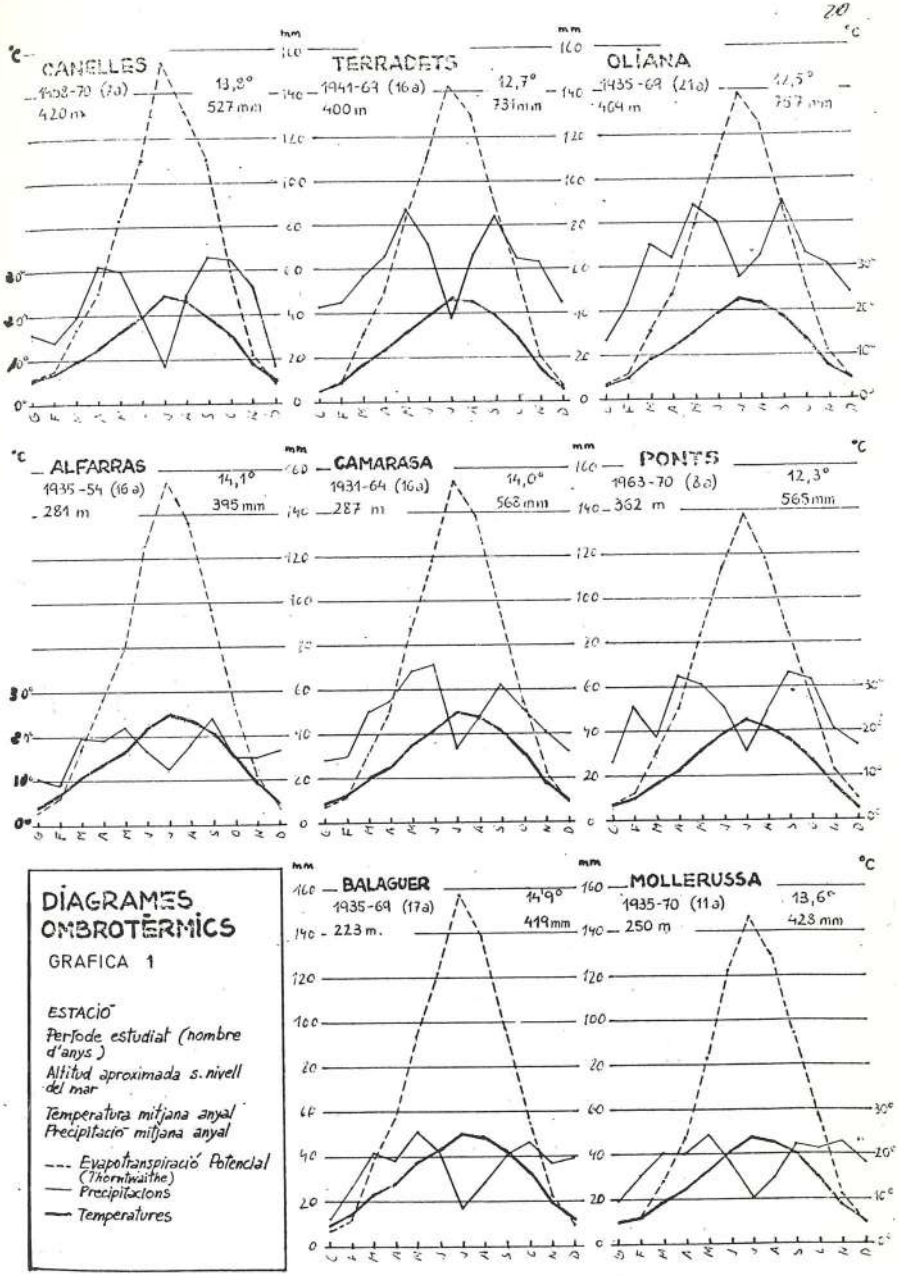
Cap a la part més septentrional de la comarca les mitjanes de les mínimes diàries es situen per davall de 0°C. Als mesos de desembre, gener i febrer, i en els mateixos mesos el fenomen es dóna freqüentment a la resta de la comarca. Però són les escadusseres baixes dels mesos de març i abril, les que tenen una major incidència en la vegetació, sovint ben catastròfica. L'observatori de Sant Llorenç de Montgai, situat al mig de la comarca, enregistra uns 7'2 dies de gelades al mes de març i 1'4 dies al mes d'abril. En aquest mateix observatori la primera gelada acostuma a donar-se entre el 15 i 16 de novembre, mentre la darrera és

MAPA 4'.

PRECIPITACIONS MITJANES ANYALS.
ISOIETES I OBSERVATORIS

Font: F. Elías i L. Castillo, "Agroclimatología de España", I.N.I.A., 1977, Madrid.

CANELLES
1958-70 (13a)
420 m
13,8°
527 mm
TERRADETS
1941-69 (16a)
400 m
12,7°
731 mm
OLIANA
1935-69 (21a)
464 m
12,5°
757 mm
ALFARRAS
1935-54 (16a)
281 m
14,1°
395 mm
CAMARASA
1931-64 (16a)
287 m
14,0°
568 mm
PONTS
1963-70 (8a)
362 m
12,3°
565 mm
BALAGUER
1935-69 (17a)
223 m.
14'9°
419 mm
MOLLERUSSA
1935-70 (11a)
250 m
13,6°
428 mm
DIAGRAMES OMBROTÈRMICS
GRAFICA 1
ESTACIÓ
Període estudiat (nombre d'anys)
Altitud aproximada s. nivell del mar
Temperatura mitjana anyal
Precipitació mitjana anyal
Evapotranspiració Potencial (Thornthwaithe)
Precipitacions
Temperatures

al 24-25 de març; s'han donat però gelades al 24 d'octubre i al 29 d'abril. Les dades disponibles, contra el que acostuma a passar amb els mitjans, ens assenyalen el Pla d'Urgell com la part més afectada per les gelades tardanes.

En el mapa 4 adjunt es poden seguir les precipitacions mitjanes anyals que es donen a la comarca. Inversament a les temperatures, les precipitacions augmenten cap al nord i nor-est de la comarca, arribant a doblar les de l'extrem meridional de la comarca. Aquesta diferència és important, si tenim present que la part més meridional de la comarca té precipitacions inferiors als 400 mm. anuals i a 40 mm. en els mesos de març i abril.

La relació entre temperatures i precipitacions mensuals establerta seguint el diagrama de Gaussen, o la comparació entre precipitacions i evapotranspiració potencial calculada segons l'índex Thorntwaithe, ens donen una idea més precisa del dèficit hídric que pateix la comarca (gràfica 1). Segons la relació de Gaussen trobem una sequera estival de tres mesos als plans del sud, sequera que despedeix als límits septentrionals de la comarca; mentre l'índex Thorntwaite presenta encara de 3 a 4 mesos de sequera al nord i moltes més al sud. Aquestes relacions tenen un valor aproximatiu, variant llur incidència segons el medi biòtic (en principi adaptat) i la capacitat de retenció d'aigua del sòl. Amb tot, es palesa la diferència entre un secà meridional que tot just arriba a assegurar la collita del cereal d'hivern i el nord de la comarca, on és possible el conreu de plantes farratgeres i alguna planta hortícola al secà.

A part la limitació que assenyalen les precipitacions mitjanes, aquestes presenten grans variacions anyals. Mentre la variació anyal de les temperatures mitjanes és força rígida, les precipitacions experimenten grans variacions. Per a l'observatori de Balaguer la desviació estàndard de les precipitacions mensuals es movia entre un mínim de 10'6 al juliol i un màxim de 41 a l'octubre. En el mateix observatori, d'uns 24 anys observats al mes d'abril, especialment important per a les collites, 4 no donaven precipitacions superiors als 11 mm.

En una comarca on només hi ha alguns sòls molt localitzats de tipus gipsífer i la resta de sòls té una presència caliça important, amb major o menor riquesa d'horitzons, la vegetació resulta un testimoni fidel a les condicions climatològiques, tot tenint presents les alteracions provocades per l'home. En aquest sentit, no es troben gaires diferències a l'interior de la comarca, domini gairebé absolut dels carrascars. L'arbre predominant, l'alzina carrasca (Quercus rotundifolia), acompanyat d'un

estrat arbustiu important, es pot veure encara a qualsevol indret de la comarca on quedi prou espai verge.

Tot i que la degradació deguda a l'acció humana sigui molt important a tota la comarca, sembla possible assenyalar algunes petites diferències espaials en allò que seria la vegetació potencial de la Comarca; en aquest cas, igual que en el clima, resulta molt difícil establir límits i tipologies a escala municipal. D'una banda, a la part més meridional de la comarca les brolles (romaní, argelagues, timó), podrien constituir la vegetació natural de força indrets. Per una altra banda, a la meitat septentrional de la comarca ocupen extensions importants les rouredes, on predomina el roure de fulla petita (Quercus faginea, ssp. valentina) acompanyat del boix (Buxus sempervirens) i la boixerola (Arctostapylos uva-ursi); molt rarament trobarem algun clap de roure martinenc (Quercus pubescens) a l'extrem septentrional de la comarca.

El pas cap a una vegetació més pròxima a la medioeuropea o atlàntica es relaciona, però, potser més al fet d'augmentar l'altitud que al fet d'anar en direcció nord; les rouredes es desenvolupen a les zones més fresques, entre 600 i 1.000 metres. I encara, més important que els factors anteriors és l'assolellament; si tinguéssim una mesura de l'evapotranspiració a la solana del Montsec, probablement constataríem que és igual o superior a la dels plans més meridionals. A les obagues, frescals i humides, es desenvolupa una densa biomassa i creixen les rouredes; a la solana l'estrat arbrat es desenvolupa amb dificultat i un cop degradat difícilment es refà.

Siguin alzinars o siguin rouredes, la biomassa que se'n pot extreure sense alterar el bosc es ben minsa i, endemés, la major part dels usos tradicionals han caigut en desús. Fins i tot, les pinedes, existents a l'extrem nord-oriental de fa temps o replantades, tenen un rendiment molt baix. Les diverses formes de vegetació degradada constitueixen en alguns casos pastures hivernals d'escassa riquesa. A part la llenya i la pastura, abelles i tòfones constitueixen els aprofitaments dels espais naturals que tenen certa rellevància econòmica. El rendiment dels espais naturals mediterranis és econòmicament força més baix que els alpins, i encara més si hi afegim l'aprofitament turístic.

En conjunt, si haguéssim d'establir una tipologia quant al medi natural, aquesta resseguiria l'establerta en l'apartat anterior en relació al grau d'ocupació agrícola. Tot i que les estadístiques existents sobre els espais naturals són de molt poca fiabilitat, les diferents observacions assenyalen tota l'àrea situada al nord de l'anticlinal Alfarràs-Camarasa-Ribelles (àrea de transició) com el lloc on els espais naturals, i dins

d'aquests els boscos, tenen una major importància en extensió i suposen també un rendiment econòmic superior.

V. L'AIGUA DEL CEL ÉS BONA, PERÒ ÉS ENCARA MILLOR LA DE LA SEGLA.

Si, tot plegat, quant a la climatologia és el sud de la comarca el que es troba desafavorit en relació al nord, l'aprofitament de l'aigua és diferent i gira altre cop els recursos naturals en favor de la plana. Essent les precipitacions del nord de la comarca encara insuficients cara al manteniment de sistemes naturals i agraris força productius, tampoc es diposa dels abastiments d'aigua suplementaris que existeixen a la part meridional.

L'aprofitament d'aigües soterrànies no és avui en dia gaire important a la comarca; altrament llurs existències són molt poc conegudes. Generalment s'admet que existeix bones reserves d'aigua soterrània en tota la part nord-occidental de la comarca, filtrada a través dels terrenys calcaris; aquesta aigua, però, sembla de difícil aprofitament i les fonts naturals i els pous actuals donen dotacions molt petites. A la resta de la comarca existeixen aigües subàlvies en els terrenys al·luvials i els gravers del Pla d'Urgell; llurs dotacions són importants a les àrees ja regades.

Quant a aigua que segueix els cursos superficials, a la part septentrional es formen algunes conques locals amb cursos d'aigua permanents, però llur dotació és petita i molt irregular i l'aprofitament és també molt dificultós degut a l'accidentació del relleu. A la pràctica només els tres grans rius que arriben dels Pirineus presenten cabals importants; llur aprofitament és reservat a les grans planures.

El reg, prop de 30.000 Hes., representa tot just el 16% de la superfície total de la comarca, però, en canvi, és una tercera part de la superfície conreada. La importància econòmica del reg és encara superior i de fet el reg ha esdevingut un factor bàsic de desenvolupament i un dels principals elements de diferenciació dins la comarca.

Mentre l'aigua de la pluja representa a la primavera una mitjana de 0'2 litres per segon i hectàrea, i a l'estiu no arriba ni a la meitat, els regs de la comarca permeten dotacions superiors als 0'6 l/s/Ha. Amb el reg hom aconsegueix doblar la collita de blat, però amb el reg hom pot sobretot diversificar les produccions introduint-ne de més rendibles, produir durant l'estiu i fer dues collites anuals amb més facilitat.

A la comarca hom pot diferenciar quatre tipus de regadius:

A/ Els regs primitius, per pous o amb basses d'amagatzematge d'aigua de pluja. Només permeten regar petites superfícies i avui es troben en retrocès; són els regs característics dels horts al secà. Les fonts i torrenteres de la part septentrional de la comarca permeten regar superfícies d'alguna hectàrea, però no són gaire difosos. En general les dotacions d'aquests són irregulars i tampoc s'han desenvolupat sistemes per a un major aprofitament de l'aigua, com ara l'aspersió o el degoteig.

B/ Els regs antics de la terrassa al·luvial més baixa dels grans rius. D'origen àrab o anterior, bé que renovats arrel de la riuada del 1982, petits regs aprofiten l'aigua del Segre i la Noguera Ribagorçana i en subministren a unes 5.200 Hes., que representen, doncs, la sisena part de la superfície regada de la comarca. Altrament, es tracta dels regs que disposen de major dotació d'aigua i més constant, i els que diposen de millors sòls. Seguint el curs del riu Segre aquests regs constitueixen una mena d'oasi a la part septentrional de la comarca.

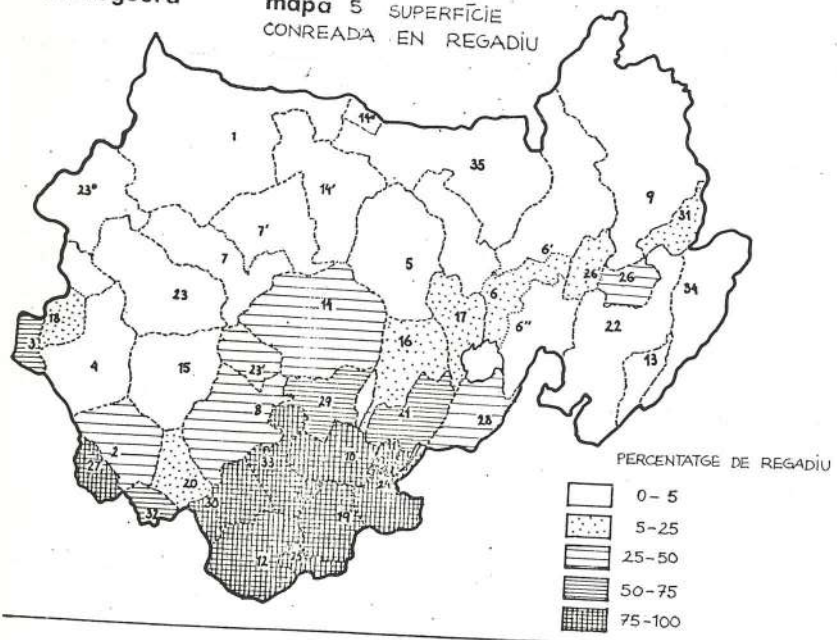
C/ Les grans obres de regadiu constitueixen l'element principal de la transformació de la comarca en regadiu. Hom hi inclou el Canal de Pinyana, d'origen àrab, que rega un miler d'hectàrees als termes de la Portella i Alfarràs, i el Canal de Catalunya i Aragó, inaugurat el 1910, amb el qual es reguen només unes 90 Hes. del terme Alfarràs. El Canal que major superfície abasta a la comarca és però el Canal d'Urgell (i el Canal Auxiliar), inaugurat el 1862, que rega avui 23.511 hectàrees, a la comarca. Mentre les dotacions, a la part més alta regada pel Canal d'Urgell es mouen entorn als 0'6 l/s/ha., a la part més baixa (regada pel Canal Auxiliar) s'atancen als 0'8 l/s/ha. i són més constants al mig de l'estiu.

D/ Grans regadius en projecte. Es tracta del Canal Algerri-Balaguer, que hauria d'irrigar unes 80.000 hes. totalment incloses a la comarca, i del Canal Superior o de la Segarra-Garrigues Altes, que hauria de regar entre 4.000 i 8.000 hectàrees a la comarca. La realització dels dos projectes és a mig terme força dubtosa; si el primer ja fa força anys que s'arrossega i ha estat motiu de diversos estudis, el segon es troba encara a les beceroles.

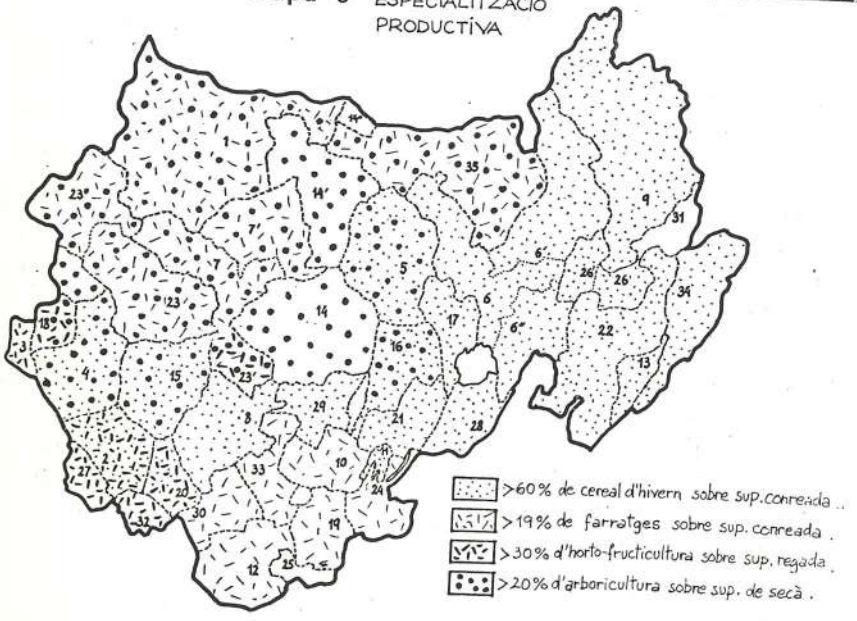
Efectuant les oportunes correccions sobre les hectàrees de reg que donen les Cambres Agràries amb les dades molt més fiables que donen les Comunitats de Regants i prenent una divisió inferior als municipis actuals (referència B) s'ha elaborat el mapa 5 adjunt. Aquest mapa destaca clarament la plana regada dels municipis de secà septentrional, amb un seguit de municipis intermedis, situats generalment a la vora dels

la noguera

mapa 5 SUPERFÍCIE CONREADA EN REGADIU

mapa 6 ESPECIALITZACIÓ PRODUCTIVA

grans, on el reg ve a representar entorn a la quarta part de la superfície conreada.

La significació econòmica del regadiu no solament es troba en la major productivitat, fet que a la llarga desapareix com a diferenciador per l'adaptació de l'estructura de les explotacions, ans en l'adaptabilitat a les produccions més intensives i de cicle estiuenc que ha fomentat la demanda. El regadiu de la Noguera és força divers també, però en conjunt els canvis productius que ha experimentat en els darrers anys són grans: especialització frutícola en alguns municipis, diversificació cap a cereal de primavera i fruita en altres (vegi's quadres finals i mapa adjunt). Aquestes produccions ens permeten diferenciar amb més claretat aquells municipis que corresponen més a una economia de regadiu, d'aquells que es troben limitats per les possibilitats econòmiques més reduïdes del secà.

Així, doncs, podem diferenciar:

A/ Uns municipis clarament de secà: Àger, Algerri, Alòs de Balaguer, Avellanes-Santa Linya, La Baronia de Rialb, Cabanabona, Castelló de Farfanya, Oliola, Vilanova de l'Aguda, Vilanova de Meià.

B/ Unes parts de municipi o antics termes, que corresponen també a una agricultura de secà: Baldomà, Anya i Tudela de Segre (Artesa de Segre), Fontllonga (Camarasa), Os de Balaguer (exclòs Gerb).

C/ Uns municipis amb una quarta part de concurs de regadiu, però sense un aprofitament gaire intensiu: Artesa de Segre (excloses les tres parts del grup anterior), Cubells, Foradada, Ponts i Tiurana.

D/ Uns municipis o parts de municipi on el regadiu s'atança a la meitat de la terra conreada o, en tot cas, és aprofitat intensivament: Albesa, Balaguer, Camarasa (exclòs Fontllonga), Gerb (d'Os de Balaguer), Ivars de Noguera, Menàrguens i Préixens.

E/ Els municipis de regadiu, que són la resta.

Els dos primers grups constitueixen pròpiament el secà i comprenen tota la part més accidentada de la comarca, al nord de l'anticlinal Alfarràs-Camarasa-Ribelles, més les àrees més planeres de Castelló-Algerri i de llevant: Cabanabona, Oliola, Tudela, Vilanova de l'Aguda. Els grups constitueixen la transició entre el reg i el secà, combinant el de les planes al·luvials (a Cubells i Préixens es tracta del Canal d'Urgell) amb els conreus de secà de les terres adjacents més enlairades; els municipis del grup D s'aboquen, però, molt clarament al reg. Aquests municipis de transició pertanyen en alguns casos a l'àrea de transició entre la part més accidentada i la més planera de la comarca, però en altres casos els secans se situen en els plans d'Algerri-Balaguer i els de

llevant al marge esquerre del riu Segre. En conjunt, doncs, secà-reg i relleu accidentat-plana no coincideixen exactament; anem a veure, però, més en detall les diferències que es donen en l'aprofitament agrari.

VI. DELS CONREUS TRADICIONALS A L'AGRICULTURA EXTENSIVA I LA RAMADERIA

Si l'anàlisi i tipificació de l'activitat agrària presenta arreu dificultats, tant teòriques com degudes a la insuficiència de la informació disponible, en el cas de la Noguera s'afegeix encara la diversitat productiva. En la «Diagnosi Comarcal de la Noguera», estudi fet amb R. Pujades per al Departament de Política Territorial i Obres Públiques, hem arribat a establir fins a 12 tipologies municipals segons el tipus de conreus predominants i sense tenir en compte la ramaderia i la selvicultura. Podríem establir, però, una tipologia més esquemàtica.

Al reg trobem d'una banda una dedicació cereal primavera-ramaderia predominant, acompanyada de cereal d'hivern i farratges, que coincideix amb els regs dels canals d'Urgell i les hortes més septentrionals del Segre. Per una altra banda, tenim tots els regs de la part sud-oest, veïns del Segrià, que s'han especialitzat en la fruticultura. Les dades de referència són recollides en els quadres finals.

Per altra part, dins el secà hom diferencia clarament dues zones, segons l'orientació productiva (mapa 6 adjunt):

1/ Els municipis de la part nord-occidental de la comarca, coincidint amb la que haviem definit geològicament, l'àrea més accidentada i calcària de la comarca. Es una àrea de produccions relativament diversificades, on tenen un cert relleu els farratges i els conreus arbustius, com l'olivera, que va sent substituïda progressivament per l'ametller.

2/ Els municipis nord-orientals a partir d'Artesa de Segre, amb bones àrees planeres, i els plans entre Algerri-Balaguer constitueixen una àrea de monocultiu cerealícola. Contràriament al que s'esdevé a l'àrea anterior, aquí predomina més aviat el blat per damunt de l'ordi. La ramaderia, porcí estabulat, hi és també molt important. Només en algún municipi tocant a l'àrea primera (Alòs de Balaguer, Cubells) comença a haver-hi alguns conreus arbustius.

Responen aquestes diferències productives a un nivell de desenvolupament diferent?. En principi responen a una adaptació al medi (relleu, sòls, climatologia), però és difícil precisar a quina àrea correspon un

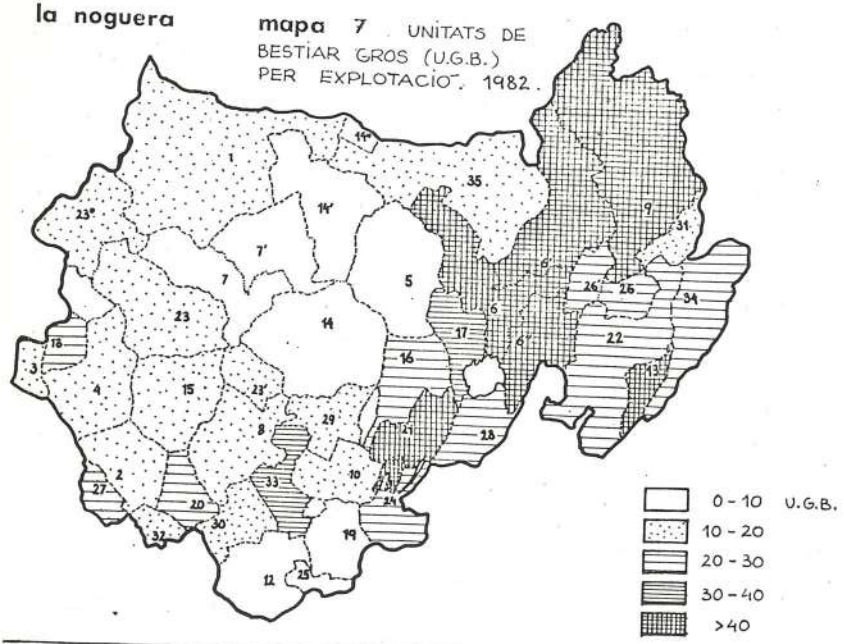
medi més favorable o si les produccions escollides assenyalen un major desenvolupament (o modernització). Per altra part, les dades disponibles no ens permeten de precisar, per exemple, quins són els rendiments d'un determinat conreu a cada municipi i tampoc ens permeten determinar amb un mínim de fiabilitat el ritme de canvi en les orientacions productives.

Seguint els conreus principals a cada municipi i llur evolució entre 1973 i 1983, ens podríem fixar, per exemple, en la importància que encara té l'olivera dins el secà i la desigual substitució d'aquesta per l'ametller; des d'aquest punt de vista seria imputable un cert tradicionalisme i endarreriment a algun municipi situat en la transició de l'àrea nord occidental amb la resta (Camarasa-Fontllonga i Cubell i, en menor grau, Algerri i Castelló de Farfanya). Més difícil és atribuir a algun tipus de significació a la relació blat/ordi; si el blat correspon en general a millors terres i en aquestes obté millors rendiments que l'ordi, aquest darrer respon a les necessitats actuals de cereal-pinso del mercat i mostra un desenvolupament arreu del secà.

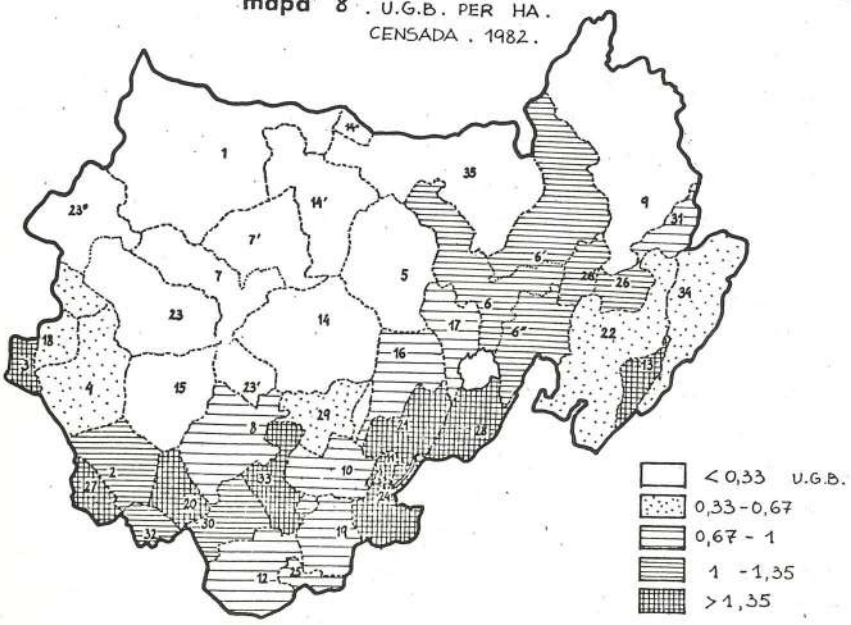
Per altra part, no solament hom té opció a canviar la seva orientació productiva mitjançant els conreus; moltes explotacions han trobat una millor manera d'augmentar llurs disponibilitats econòmiques criant bestiar i, especialment, porcs. Si la densitat de bestiar per hectàrea dóna altra vegada el regadiu com l'àrea més intensiva, el sector nord-oriental de la comarca presenta en canvi una càrrega ramadera per explotació agrària més gran. Malgrat la manca de dades sobre les explotacions que presenten una dedicació ramadera predominant i l'existència coneguda de granges molt grans que distorsionen les dades generals, la part nord-oriental de secà cerealista sembla diferenciar-se clarament de la resta del secà per la importància que hi té la ramaderia (vegi's mapes 7 i 8 adjunts).

Atenent el conjunt d'orientacions productives dels municipis de secà, sembla possible diferenciar un tipus d'economia més muntanyenca d'un altre tipus més de plana, sense que això ens indiqui en principi el major o menor desenvolupament o «modernització» d'alguna d'elles. A l'economia més muntanyenca correspon la part nord-occidental esmentada abans, on als conreus típicament meditarranis (ametller, olivera i ordi) s'afegeix una bona extensió de boscos i pastures i una certa producció local de farratges, acompanyats d'una ramaderia extensiva relativament important. La part nord-oriental de la comarca dóna en canvi la imatge d'una economia més oberta al mercat, especialitzada en el monocultiu cerealícola i amb una ramaderia estabulada sense cap

mapa 7 UNITATS DE BESTIAR GROS (U.G.B.) PER EXPLOTACIÓ. 1982.

mapa 8 . U.G.B. PER HA. CENSADA . 1982.

vinculació amb els recursos locals. Els fluxos econòmics que s'estableixen a partir de les dues situacions són força diferents; amb tot, cal veure les característiques de les estructures agràries per veure millor allò que els dos sistemes representen.

En principi, els rendiments per hectàrea més baixos que enregistra tota la part del secà comarcal poden perfectament no correspondre's amb unes rendes més baixes. Efectivament, hi ha un procés d'adaptació del volum productiu de la unitat d'explotació a les seves necessitats mitjanes de consum. A manca de dades sobre la dedicació ramadera de les explotacions, les referides a la superfície explotada ens mostren clarament com en el secà les explotacions tenen una amplària superior. Seguint la mitjana d'hectàrees per explotació, veiem com es marca una divisòria clara entre els municipis de la part septentrional de la comarca i els meridionals, que es situava a 20 hectàrees el 1962 i es trobava a 30 el 1982. Aquesta diferenciació és corroborada per la importància desigual de les petites explotacions (menys de 5 hectàrees), que a la part meridional regada i en alguns municipis septentrionals amb una part important de reg representen més del 20% o 25% de les explotacions.

L'adaptació de l'amplària de les explotacions al conreus no és, amb tot, tan clara, si ens fixem per exemple en el terme mig d'hectàrees «conreades» per explotació. Cal tenir present que la desigual distribució de les explotacions segons llur amplària pot distorsionar força el significat d'aquesta mitjana (com ara en el cas de les Penelles, amb dues explotacions molt grans que fan la mitjana sigui bastant alta). A partir de les dades anteriors, però, podriem assenyalar una diferenciació al secà entre aquells municipis on el cereal es denominant i la mitjana d'hectàrees conreades per explotació és més gran de 18 (Algerri, Castelló de Farfanya, Cubells, Foradada, Oliola, Vilanova de l'Aguda i Cabanabona) i la resta de municipis, amb conreus més diversificats o amb una part de regadiu relativament important; això no fa sinó confirmar l'adaptació de l'amplària de les explotacions als conreus.

Si per la banda de l'amplària de les unitats d'explotació no hi ha en un principi una evidència que la part nord-occidental de la comarca o el conjunt del secà tingui un nombre excessiu d'explotacions en relació a les produccions locals i al tipus de relació que es dóna en altres àrees de la comarca, altres indicadors aporten algunes referències una mica més clares sobre l'adequació i dinàmica de les unitats d'explotació. Així, la part nord-occidental es presenta com la zona amb majors problemes derivats d'una excessiva parcel·lació, i sovint també d'una parcel·lació massa petita; en tota aquesta part de la comarca, afegint-hi Algerri i

Castelló de Farfanya, es registra una mitjana superior a 7 parcel·les per explotació.

El nombre de tractors per explotació assenyala una diferenciació entre municipis encara més clara. Tot i que la font informativa no recull el fet de les explotacions que tenen més d'un tractor, l'indicador «tractors per explotació» resulta força orientatiu de la mecanització existent a cada municipi. Malgrat la mecanització excessiva en relació a les necessitats generals, el tractor és indispensable per a que una explotació pugui tirar endavant amb normalitat les feines puntuals i les enquestes han corroborat el fet que la disponibilitat de tractor correspon amb empreses més sòlides i amb major continuitat assegurada. Es així que pren més peu l'existència d'un nombre important d'explotacions marginals a l'àrea nord-occidental de la comarca, on més de la meitat de les explotacions no disposen de tractor; en aquest cas les xifres d'Artesa de Segre i la Baronia de Rialb són també força baixes (a la baixa quantitat d'explotacions «tractoritzades» d'Alfarràs i Ivars de Noguera cal adduir el gran nombre de motocultors).

VII. BREU RECAPITULACIÓ

I bé, després de tot aquest recorregut tipològico-descriptiu, podem relacionar algunes coses en ferm?. No gaires encara, perquè caldria anar encara més enllà, entrenat en altres activitats econòmiques o en les mateixes característiques de la població. Amb tot, els coneixements adquirits sobre els recursos del territori i el sector permeten alguna descripció tipològica general.

En conjunt, l'anticlinal gipsífer Alfarràs-Camarasa-Ribelles sembla marcar una franja, al nord la muntanya i al sud la plana; aquesta separació té repercussions importants en les activitats econòmiques, però resta per veure si ve acompanyada d'una diferenciació social rellevant. El reg crea una divisió suplementària entre els municipis situats en la franja fronterera o la plana, separant els secans al sud de la Serra Llarga i a llevant d'Artesa-Ponts; el regadiu incideix fortament en les activitats agràries i suposa unes diferències en el desenvolupament general, que aquí queden per desgranar. Si el primer cas plana i muntanya es lliguen a les circumstàncies d'un determinat relleu (més que no pas al fet d'una unitat geomorfològica), en el segon cas reg i secà són obra social, subjecta doncs a modificacions.

A partir d'aquesta representació esquemàtica podem anar desple-

gant els jocs passats i futurs.

NOTES D'ACLARIMENT

1. CÀLCUL D'ALTITUDS i PENDENTS.

Quant a l'altitud, s'han calculat les superfícies situades per damunt les corbes a nivell de 1.000 metres, 800, 700 i 500 metres, mitjançant un planímetre. El mapa de referència han estat les fulles 289, 290, 291, 327, 328, 329, 359, 360 i 361, escala 1:50.000 de l'Institut Geogràfic i Cadastral, corresponents a segones edicions dels anys 1949 al 1952, exceptuada la fulla 329 de Ponts, que és una 3.ª edició del 1975, corregida segons dades del 1972. A part els defectes que puguin tenir aquests mapes en relació a la realitat, les mesures efectuades amb el planímetre, segons comprobacions fetes sobre el conjunt de la superfície municipal, no contenen errors superiors a l'1%, xifra que en el cas que ens ocupa es pot considerar ben acceptable.

El càlcul del pendent és bastant més complicat. Les lleis parlen de pendents mitjans municipals i existeixen diferents mètodes per a llur càlcul, que en tot cas requereixen un treball laboriós i no són científicament exactes. Nosaltres hem fet una avaluació una mica grollera (era la més ràpida i factible) que consisteix a sobreposar el mapa municipal al mapa de pendents que es presenta als «Quaderns del S.I.T.C.» (Generalitat de Catalunya, Dep. de Política Territorial i Obres Públiques, 1982, Barcelona). En aquests quaderns es treballa amb una quadrícula de 0'25 Kms^2., la qual pren un valor corresponent a un determinat interval de pendents, segons el nombre de corbes a nivell que inclou la quadrícula; el procediment segueix els mateixos mapes a escala 1:50.000 usats anteriorment. Sumant les quadrícules d'un mateix valor dins d'un mateix terme municipal obtenint la superfície situada dins un mateix intèrval de pendents i a partir del conjunt d'intèrvals de classe s'obté la mitjana dels pendents del terme. Es tracta en conjunt d'un càlcul poc precís, susceptible d'errors en les diferents fases del procés que manté un interès quan no cal filar massa prim en una dada determinada i que, per altra banda, tampoc és tan dolent respecte altres maneres de càlcul del pendent mitjà.

Tant l'altitud com el pendent es refereixen a la superfície del conjunt del terme municipal, superfície que s'ha extret del Nomenclator

de la Província de Lleida corresponent al Cens de la Població de 1970 (I.N.E., Madrid, 1970). Les mesures planimètriques efectuades concorden pràcticament amb les dades que dóna el Nomenclator, excepte en el cas de Vilanova de Meià, on es dóna una gran desviació entre les xifres del Nomenclàtor i altres fonts oficials (7.388 hes.) i que les dóna el planímetre (unes 10.304 hes. assenyala una avaluació del Dep. de Política Territorial i Obres Públiques, «Delimitació de les zones de muntanya», Barcelona, 1984); aquestes darreres ens semblen molt més fiables. Altrament, en alguns casos com ara Baldomà i Gerb, que pertanyen a la referència espaial «3», ens hem de refiar exclusivament de les dades que dóna el planímetre. Darrerament cal apuntar el fet que mentre les altituds es refereixen a tota la superfície del municipi. Quant als pendents hi ha una lleugera distorsió pel fet de no ésser sumades algunes quadrícules corresponents als embassaments.

2. LES DADES SOBRE EL SECTOR AGRARI.

Tant les dades referides a conreus, com les referides a superfícies no conreades i boscos, provenen del qüestionari sobre «Superfícies Ocupadas por cultivos agrícolas», que complimenten anualment els funcionaris de les Cambres Agràries locals. Els «Censos Agraris», que es realitzen cada deu anys, forneixen dades de tipus més aviat estructural referides a la «superfície censada», mentre les dades anteriors es referien a la superfície oficial del terme. Els «Censos ramaders» corresponen a qüestionaris municipals, que omplen cada quatre anys els veterinaris titulars. La precisió de totes aquestes fonts informatives és més dubtosa i les xifres tenen més aviat un valor orientatiu. Els quadres següents han estat elaborats a partir d'aquestes fonts i serveixen de base als comentaris del text.

QUADRE 1. OCUPACIÓ AGRÀRIA DEL SÒL.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
	SUPERFÍCIE TERME MUNICIPAL (Hes.)	% SUP. BOSCOS (SOBRE A)	% SUP. CONREADA (SOBRE A)	SUPERFÍCIE CONREADA (Hes.)	% SUP. CEREAL D'HIVERN (SOBRE D)	% SUP. FARRATGES (SOBRE D)	% SUP. REGADA (SOBRE D)	SUPERFÍCIE REGADA (Hes.)	% SUP. CEREAL PRIMAVERA (SOBRE H)	% SUP. HORTO-FRUTÍCOLA (SOBRE H)	% SUP. ARBORICUL-TURA SECÀ (SOBRE D-H)	% SUP. OLIVERA (SOBRE D-H)
1. Àger	16.086	58'6	23'3	3.743	30'3	28'4	1'7	63	–	79'4	19'2	7'6
2. Albesa	3.736	–	85'7	3.202	68'7	1'8	32'7	1.046	2'3	63'7	0'4	0
3. Alfarràs	1.144	4'7	66'4	760	33'3	7'6	52'6	400	–	90'2	2'8	1'4
4. Algerri	9.397	7'9	40'4	3.793	70'4	–	–	–	–	–	19'5	8'6
5. Alòs de Balaguer	6.876	43'2	7'8	533	60'2	0'2	3'4	18	–	77'8	33	1'2
6. Artesa de Segre	17.629	6'5	42'8	7.551	80	0'3	4'3	324	47'5	14'2	7'2	1'7
7. Avellanes-Santalinya	10.331	65	30'1	3.113	29'4	24'2	1'5	47	–	32	22'6	1'1
8. Balaguer	5.740	1'7	85'2	4.888	78'5	4'5	32'1	1.569	19'1	19'4	2	0'5
9. Baronia de Rialb	14.263	34'9	15'5	2.214	64'7	2'2	2'2	50	28	50	0'3	0'2
10. Bellcaire d'Urgell	3.104	–	97'3	3.021	33	30'8	96'3	2.911	35	1'8	0	0
11. Bellmunt d'Urgell	497	–	95'8	476	65'1	7'6	83'2	396	30'3	2'5	0	0
12. Bellvís	4.620		93'5	4.320	31'3	18'7	98'6	4.260	18'3	13'5	20	11'7
13. Cabanabona	1.418	16'2	82'9	1.175	93'6	–	–	–	–	–	0	0
14. Camarasa-Fontllonga	15.548	23	36'6	5.692	49'5	7'1	25'5	1.018	29'5	17'1	28'3	23'5
15. Castelló de Farfanya	5.297	7'7	62'1	3.288	72	–	3'4	111	–	28'8	26'5	11'3
16. Cubells	3.904	–	66'1	2.579	67	–	10'5	270	37	3'7	21'2	20'3
17. Foradada	2.874	–	73'4	2.109	84'9	2	8'5	179	–	11'7	10'4	2'8
18. Ivars de Noguera	2.698	22'5	28'1	759	47'3	–	14'7	112	–	88'4	31'8	18'7
19. Linyola	2.876	–	92'9	2.672	39'1	16'1	100	2.672	40'9	3	–	–
20. Menàrguens	2.031	0'4	89'3	1.813	64'5	2'2	23'8	431	2'3	75'6	1'6	0'3
21. Montgai	2.892	3'6	80'5	2.329	73'9	4'5	57'9	1.350	25	3'6	2	1'2
22. Oliola	8.546	19	51'6	4.413	67	0'3	0'3	15	33'3	33'3	1'9	0'8
23. Os de Balaguer	12.193	14'8	24'6	3.005	38'9	16'8	16'9	507	11	37'9	44'4	15'8
24. Penelles, Les	2.537	–	92'9	2.357	40'6	15'7	95'6	2.254	28'4	6'5	0'4	0
25. Poal, El	887	–	98'2	871	17'2	10'3	100	871	40'2	18'9	–	–
26. Ponts	3.031	17'2	50'7	1.538	63'3	3	26'3	404	13'9	18'8	15'2	4'7
27. Portella, La	1.245	–	77'5	965	26'3	4'5	75'4	728	3'4	71'8	1'3	0
28. Preixens	2.890	3'5	91'6	2.648	89'4	1'7	30'4	804	49'5	–	0'7	0
29. Sentiu de Sió, La	2.947	17'1	74'4	2.192	71'1	7'3	51'5	1.129	23'9	6'6	1'7	0
30. Térmens	2.738	2'1	86'9	2.380	40'2	35'2	90'9	2.164	7'5	8'3	16'2	2'8
31. Tiurana	1.532	16'8	54'8	840	58'8	3'5	28'6	241	20'7	28'6	16'9	0'7
32. Torrelameu	1.092	–	80'9	883	35'7	6'3	71'2	629	13'5	46'4	0	0
33. Vallfogona de Balaguer	2.731	–	88'2	2.409	46'5	28'6	99'3	2.392	14'6	6'9	17'6	0
34. Vilanova de l'Aguda	5.348	15'5	32'4	1.735	68	1	–	–	–	–	0'3	0
35. Vilanova de Meià	7.388	24'7	41'4	3.059	46'7	47'3	2'1	64	–	43'7	3'7	1
TOTAL	184.066	21	16'2	89.325	57'3	10'4	33'3	29.753	22'9	16	13	5'8

Font: «Superfícies ocupadas por los cultivos agrícolas», Cambres Agràries.

QUADRE 2. CARACTERÍSTIQUES DE LA RAMADERIA.

	U.G.B.* (UNITATS BESTIAR GROS) NOMBRE	U.G.B. PER EXPLOTACIÓ	U.G.B. PER HA. CENSADA	PORCÍ % SOBRE U.G.B. TOTAL	OVÍ i CABRUM % SOBRE U.G.B. TOTAL	CAPS D'OVÍ i CABRUM PER HA. NO CONREADA (CENS 1972)	CAPS D'OVÍ i CABRUM PER HA. SUP. CENSADA (CENS 1972)	CAPS PORCÍ D'ENGREIX PER TRUJA
1. ÀGER	2.552	12	0'17	59'4	39'5	1'1	0'6	5'5
2. ALBESA	3.475	12'5	1'24	90'6	6'5	70'6	0'8	10'4
3. ALFARRÀS	3.835	19'9	4'21	80'5	2'1	1'5	0'9	21'1
4. ALGERRI	1.843	12'6	0'34	96	0'4	0'54	0'1	9'3
5. ALÒS DE BALAGUER	169	3'7	0'03	–	99	0'26	0'24	–
6. ARTESA DE SEGRE	14.745	50	1'2	95'1	4'3	0'9	0'5	11'2
7. AVELLANES-SANTA LINYA	1.791	9'7	0'21	76'4	21'1	0'53	0'45	6'2
8. BALAGUER	3.894	14'5	0'94	71'6	6'8	4'5	0'65	9'2
9. BARONIA DE RIALB	2.899	65'9	0'29	92'1	6'3	0'2	0'4	3'3
10. BELLCAIRE D'URGELL	2.033	11'4	0'89	58'7	17'3	24	1'5	7'5
11. BELLMUNT D'URGELL	1.594	44'3	3'42	94'6	2'7	213'5	0'9	7'6
12. BELLVÍS	3.060	6'5	0'83	79'6	5	40'6	0'4	17'4
13. CABANABONA	1.851	92'6	1'91	94'5	1'4	1'1	0'3	17'1
14. CAMARASA-FONTLLONGA	1.861	9	0'14	73'9	17'2	0'3	0'24	16'5
15. CASTELLÓ DE FARFANYA	1.524	10'6	0'31	70'2	19'6	1'46	0'6	7'1
16. CUBELLS	2.280	28'1	0'73	89	9'5	3'8	0'7	24'2
17. FORADADA	2.193	36'6	0'89	94'3	5'6	1'3	0'5	15'1
18. IVARS DE NOGUERA	1.819	20'4	0'62	91'8	2'4	0'26	0'15	9'4
19. LINYOLA	2.489	8'9	0'83	63	12'3	382	1	8'3
20. MENÀRGUENS	3.260	21'7	1'63	89'4	4'7	11'8	1	5'5
21. MONTGAI	9.885	45'1	4'12	93'2	1'9	7'2	0'8	21'3
22. OLIOLA	3.655	24'4	0'49	100	–	–	–	2'6
23. OS DE BALAGUER	1.992	10'9	0'14	73	15'4	0'3	0'2	13'5
24. LES PENELLES	4.158	29'1	1'57	67'6	13'3	45'8	2'1	9'6
25. EL POAL	877	5'3	0'84	90'2	3'4	–	0'3	11'5
26. PONTS	2.531	28'1	1'34	88'5	4'9	0'5	0'7	20'6
27. LA PORTELLA	2.388	23	3'44	93	4'7	7'16	1'6	10'5
28. PREIXENS	3.801	2705	1'70	94'9	3'5	53	0'6	23'3
29. LA SENTIU DE SIÓ	1.464	14'5	0'49	75'1	12'8	2'3	0'6	10'4
30. TÉRMENS	2.552	11'4	1'07	62	9'4	25'98	1	7'5
31. TIURANA	734	19'8	0'89	88'4	9'2	0'7	0'8	3'9
32. TORRELAMEU	1.276	11'3	1'28	92'2	4'6	26'5	0'6	11'3
33. VALLFOGONA DE BALAGUER	5.198	33'3	2'26	46'2	15'8	104'3	3'6	9'2
34. VILANOVA DE L'AGUDA	1.967	20'7	0'37	78	10'5	0'8	0'4	9'3
35. VILANOVA DE MEIÀ	1.842	10'9	0'27	87'1	5'4	0'15	0'15	26'1
TOTAL	103.232	18'9	0'68	83'4	8	0'97	0'54	9'9

Font: Censo Ganadero, Ministeri d'Agricultura.

* S'han utilitzat els índex de conversió de la Xarxa Comptable de la Generalitat.

QUADRE 3. ESTRUCTURES AGRÀRIES

	HECTÀREES CENSADES PER EXPLOTACIÓ			HECTÀREES CONREADES PER EXPLOTACIÓ	EXPLOTAC. DE 0'1 A 5 HES. SOBRE TOTAL EXPLO.	SUPERCÍCIE CENSADA (HES.)	% SUP. NO. CONREADA SOBRE SUP. CENSADA	PARCEL·LES PER EXPLOTACIÓ	PARCEL·LES DE MENYS D'1 HA. SOBRE TOTAL	EMPRESARIS DE MÉS DE 55 ANYS %	EMPRESARIS AMB OCUPA. PRINCIPAL NO-AGRÀRIA	TRACTORS (1983) PER EXPLOTACIÓ
	1962	1972	1982	(1972)	% (1972)	(1982)	(1972)	(1972)	% (1972)	(1972)	% (1972)	(1982)
1. Àger	66'5	53'2	69'8	14'4	6'9	14.871	72'9	7'1	35'7	59'2	32'2	0'43
2. Albesa	8'5	10'3	10'1	10'2	40'9	2.795	1	7'4	58'6	49'2	18	0'73
3. Alfarràs	5'2	5'4	4'7	3'6	70'5	911	32'8	3'1	62'4	46'5	43'8	0'57
4. Algerri	28'9	38'1	36'9	27'6	6'7	5.391	27'7	15'3	37'5	60'1	–	0'88
5. Alòs de Balaguer	104	160'3	108	12'4	–	4.967	92'3	6'5	45'3	69	35'7	0'39
6. Artesa de Segre	19'7	31'2	41'6	14'9	23'6	12.262	52'3	5'5	29	52'3	40'8	0'53
7. Avellanes-Santa Linya	40'4	56'7	45'1	14'8	8'8	8.298	73'8	10'6	44'2	59'4	17'5	0'41
8. Balaguer	10'9	9'9	15'3	8'5	55	4.114	13'7	2'9	35'8	54	42'3	0'76
9. Baronia de Rialb	78'3	105'7	102'3	13'4	12'5	10.146	87'3	2'9	19	61	41'6	0'59
10. Bellcaire d'Urgell	11'8	12'7	12'9	12	34'7	2.296	5'1	2'5	8'3	55'6	5'8	0'75*
11. Bellmunt d'Urgell	8'4	8'9	12'9	8'8	42'4	466	0'4	3'3	9'3	42'4	45'8	0'77
12. Bellvís	7	7	7'7	6'9	54'4	3.656	1	3'8	40'6	53'8	45'6	0'82
13. Cabanabona	21'5	26'7	48'5	20'8	18'4	969	22'4	7'6	23	55'3	36'8	1'3
14. Camarasa-Fontllonga	47'3	53'8	66'2	14	17'9	13.705	74	5'6	24'6	61'7	25'4	0'67
15. Castelló de Farfanya	25'2	31'2	34	18'7	14'5	4.898	40'1	12	49'6	59'8	10'4	0'73
16. Cubells	27'5	29'5	38'5	22'9	8	3.118	22'6	10'4	37'8	38'4	24'4	0'83
17. Foradada	33'7	40	41'3	25'7	6'1	2.475	35'7	3'4	8'4	50'8	13'1	0'82
18. Ivars de Noguera	15'8	27'2	32'8	8	40'4	2.923	70'4	7'8	60'7	39'1	12'6	0'52
19. Linyola	7	9'4	10'8	9'4	31'8	3.012	0'3	4'6	31	48'1	24'2	1'14
20. Menàrguens	15	11'6	13'4	10'9	49'8	2.004	6	5	50'6	44'8	29'4	0'91
21. Montgai	10'5	12'7	11	11'5	27	2.401	9'9	5'3	28'3	52'4	24'8	0'60
22. Oliola	68'2	62'1	50'1	36'7	8'2	7.517	40'8	5'8	17'7	46'4	26'8	0'69
23. Os de Balaguer	38'7	51'7	79'2	11	23'3	14.407	78'6	8	38'5	50'6	26'5	0'52
24. Les Penelles	11'4	17'8	18'6	17	38'6	2.656	4'3	3'6	35'7	43'2	40	0'87
25. El Poal	7'1	7'4	6'4	7'4	47'2	1.050	–	3'7	20'5	49'3	27'5	0'67
26. Ponts	9'5	26'8	21	11'5	42'5	1.887	56'9	4'8	44'3	51'8	44'6	0'77
27. La Portella	7'7	8'4	6'7	7'3	64'6	694	12'8	3'5	49'9	44'8	13'1	0'87
28. Préixens	12'7	11'4	16'2	11'3	25'3	2.234	1'2	5'6	25'1	62'6	40'8	0'96
29. La Sentiu de Sió	15'9	20'4	29'6	13'7	19'8	2.987	32'6	6'8	41'3	48'3	–	0'91
30. Termens	7'7	8'8	10'7	8'4	43'2	2.375	3'9	5	52'6	47'7	48'1	0'66
31. Tiurana	20'4	24'6	22'2	8'9	30	822	63'7	6	53'9	50	36'6	0'62
32. Torrelameu	5'4	6'4	8'8	6'2	45'9	996	2'4	7	71'2	40'4	9'6	0'75
33. Vallfogona de Balaguer	9'2	12'8	14'8	12'3	31'9	2.302	3'7	3'4	22'3	55'5	11	1'32
34. Vilanova de l'Aguda	43'9	59'3	55'7	29'5	2'4	5.289	50'2	8'2	20'7	63'4	18'3	0'98
35. Vilanova de Meià	9'6	59'4	40'5	15'2	6'9	6.841	74'4	7	25'9	51'7	18'9	0'38

Font: I.N.E., Censos Agraris.